

KONTRA-INTUITIVE AGENTER I DET NYE TESTAMENTE

GEERT HALLBÄCK

Første gang jeg stødte på begrebet kontra-intuitive agenter – i hvert fald så jeg lagde mærke til det – var i den finske kognitivist og religionsforsker Illka Pyysiäinen's bog *How Religion Works*¹ (Brill 2003) med undertitlen *Towards a new cognitive science of religion*. Det var titlen, der fangede min opmærksomhed. Den lød befriende pragmatisk: Religion er ikke et eller andet ophøjet, åndeligt, men en mekanisme, noget, der fungerer. Det viste sig, at være religionernes kognitive mekanismer, der interesserede Pyysiäinen, og det var lidt svært at følge med, når man slet ikke kendte noget til den nye kognitive religionsforskning på forhånd. Men det var altså her, jeg første gang blev introduceret til de kontra-intuitive agenter – eller modintuitive, som nogle kalder dem på dansk.

Siden er jeg blevet klar over, at idéen om de kontra-intuitive agenter stammer fra Pascal Boyer, der vel må regnes for førstemanden inden for den kognitive religionsforskning, men som egentlig er eksperimentel psykolog. Boyer står for en naturalistisk og evolutionistisk opfattelse af kognition på den ene side, mens kultur på den anden side fraskrives betydning. Det er en opfattelse, som jeg slet ikke sympatiserer med. Alligevel er der noget tiltalende ved tanken om de kontra-intuitive agenter – eller for at tale almindeligt menneskesprog: guder, ånder og forfædre. Det kalder Boyer dem selv i én af undertitlerne til hans sammenfattede religionsteori, som selvfølgelig i Boyers egen forståelse ikke er nogen teori, men slet og ret forklaringen på religion: *Religion Explained*².

Når jeg umiddelbart følte mig tiltrukket af idéen om de kontra-intuitive agenter, var det, fordi Boyer med dette begreb definerer religion ud fra dens indhold og ikke, som det meste af den religionsvidenskabelige tradition i det 20. årh. fra Malinowski til Clifford Geertz, definerer religion funktionelt. At forskellige funktionelle definitioner har domineret religionsforskningen, skyldes ethnocentrisme-problemet. Hvis de vestlige religionsforskere definerer religion ud fra indholdet, kan de næsten ikke undgå at forstå andre religioner ud fra vores egen kulturs tro på en gud. Med det udgangspunkt kan man godt forstå, at nogle religioner har flere guder. Men ikke-teistiske religioner har vi svært ved at beskrive uden at overføre vores gude-forestillinger på dem. Derfor betragtes det som en mere farbar vej at definere religion ud fra dens funktion/funktioner – samfundsmæssigt såvel som individuelt.

Problemet med en funktionel definition er imidlertid, at det er svært at afgrænse religion fra religionslignende fænomener. Hvad er fx forskellen på en religiøs liturgi og en FCK-fodboldkamp i Parken? Der er ingen tvivl om, at fans'ene deltager i en *efervescent* kollektiv oplevelse, som følger nogle bestemte foreskrevne, men ikke nedskrevne forløb. Ja, der er sågar en liturgisk leder, som fra en lille platform dirigerer råb, sang og gestik, og som kampen igennem har ansigtet mod fans'ene og ryggen til banen, så han er altså ikke kommet for at se fodbold. Og ifølge sangene finder fans'ene deres livs mening i FCK, så de godt kan udskifte koner og kærestes, men aldrig troskaben mod FCK. Hvis man er meget funktionalistisk, vil man faktisk betragte fankulturen som en religion. Men de fleste af os vil nok mene, at den er religionslignende, men heller ikke mere. Og hvorfor ikke? Ja, måske fordi der netop ikke indgår kontra-intuitive agenter. Ståle Solbakken var utvivlsomt en ekstraordinært dygtig træner. Men flyve eller gå på vandet, det kunne han altså ikke.

¹ Illka Pyysiäinen: *How Religion Works. Towards a new cognitive science of religion*, Brill 2003.

² Pascal Boyer: *Religion Explained. The evolutionary origins of religious thought*, Basic Books 2001. I paperback-udgaven fra 2002 er undertitlen ændret til: *The human instincts that fashion gods, spirits and ancestors*.

Teorien om kontra-intuitive agenter.

Hvorfor skal guder ånder og forfædre nu kaldes *kontra-intuitive agenter*? Ja, dels fordi det drejer sig om *agenter*, altså væsner, der handler med en bestemt intention, dels fordi disse væsner er *kontra-intuitive* i forhold til nogle medfødte kognitive intuitioner. De strider mod den måde, vi normalt og intuitivt forstår verden på. Alligevel kan de forklares som et særligt *spin-off* af naturlige kognitive mekanismer, der har indgået i den mentale evolution. Boyer mener ikke, at de religiøse forestillinger har nogen evolutionær nytte, de gør ikke mennesker mere *fit*. Der er snarere tale om nogle mekanismer, som er 'gået amok'. Alligevel er de så alment udbredte, at de må betragtes som naturlige, og Boyer forestiller sig ikke, at religion nogensinde forsvinder, selv om den er ved at blive gennemskuet og forklaret. Her er han trods alt ikke så 'optimistisk', som nogle af de mere aggressive ateister.

Som jeg har forstået det, indgår der fire elementer i teorien om kontra-intuitive agenter. Det første element er antagelsen af, at der findes en række naturlige kognitive domæner, som er arts-specifikke for mennesket, dvs. nedarvede og medfødte. De er dermed uafhængige af kultur og erfaring. Til disse domæner er der knyttet nogle bestemte forventninger. Man går ud fra, at det, der hører til et bestemt domæne, opfører sig på en bestemt måde.

Det har vist sig, at selv små børn er i stand til at skelne mellem fysiske objekter, planter, mennesker og dyr. De intuitive forventninger til fysiske objekter er, at de er faste legemer, der kan gå i stykker, hvis de kolliderer med andre faste legemer, at de ikke kan bevæge sig af sig selv, at de ikke har noget stofskifte med omgivelserne osv. Forventninger til planter er, at de har en eller anden form for stofskifte med omgivelserne, at de kan ændre sig og bevæge sig, men ikke flytte sig, og at de derfor heller ikke kan optræde som agenter. Både dyr og mennesker optræder derimod som agenter, de kan flytte sig og handle med en bestemt intention. Forskellen mellem dyr og mennesker er ikke mindst, at mennesker kan tale, det kan dyr ikke. På den måde er der således knyttet nogle bestemte klart afgrænsede forventninger til de individer, der tilhører de forskellige domæner. Dette er menneskets grundlægende, medfødte kognitive udstyr. Erkendelse baseret herpå er *intuitiv*.

Det kontra-intuitive opstår, når der sker en overskridelse eller krænkelser af de intuitive domænegrænser. Så forestiller man sig træer, der vandrer, koste, der fejer af sig selv, talende dyr og mennesker, der flyver eller går gennem lukkede døre, hele repertoiret af eventyr- og mytefigurer. Men hvad er begrundelsen for, at den slags overskridelser eller krænkelser overhovedet kommer i stand, hvorfor holder bevidstheden sig ikke til sine medfødte domæner? Det skyldes en anden kognitiv mekanisme, som man kalder *Theory of Mind*, forkortet ToM. Den går ud på, at man tilskriver ikke-menneskelige væsner og begivenheder en intention og en bevidsthed (*Mind*). Hændelser bliver forstået som handlinger. Bag alt, hvad der sker, er der en intention og en agent.

Tilskrivning af *mind* har et nyttigt udgangspunkt i evolutionen, idet mennesket i den vilde natur skulle være parat til at reagere på enhver trussel. Alt, hvad der var truende, blev derfor tilskrevet en fjendtlig intention, hvad enten den fjendtlige agent var et andet menneske, et rovdyr eller en farlig flod. På den måde tilskrives dyr bevidsthed, og naturlige objekter opfattes som agenter: Vulkanen *vælger* at gå i udbrud på et særligt uheldigt tidspunkt, fodbolden har en *egen vilje*, der får den til at smadre ruder, og hvis handlingen ikke kan tilskrives en synlig agent, så tilskrives den en usynlig. Der må være nogen, der får det til at regne, nogen, der får kornet til at gro osv. Og vi har vel alle sammen erfaret, at der er en eller anden ondskabsfuld 'agent', der sørger for, at vi altid taber i Ludo. På den måde medfører tilskrivningen af *mind*, at der sker overførsler mellem de forskellige kognitive domæner, og kontra-intuitive agenter opstår.

Det tredje element i teorien tager udgangspunkt i det såkaldte *Mickey Mouse-problem*. Mickey Mouse er tydeligvis en kontra-intuitiv agent; han er en mus, der kan tale, han har tøj på, og hans adfærd er i næsten enhver henseende menneskelig. Alligevel knytter vi ikke religiøse forestillinger til Mickey Mouse eller Supermand, der er et menneske, som kan flyve, eller til eventyrets bestøvlede kat. De er alle kontra-intuitive agenter, men de er ikke religiøse figurer. Hvorfor er nogle kontra-intuitive agenter religiøse, mens andre ikke er? Jeg ved ikke, om teorien svarer på, hvorfor der er kontra-intuitive agenter, som ikke er religiøse. Men den har et svar på,

hvad det er, de religiøse agenter kan, som de andre ikke kan. Det menneskelige samfund er afhængigt af, at det enkelte medlem altruistisk arbejder for det fælles bedste uden at få noget særligt ud af det. Det forudsættes, at alle bidrager. Men da der netop ikke er nogen direkte forbindelse mellem indsats og fordel (det er samfundet som helhed, der har fordel), er der mulighed for at snyde, krybe udenom og snylte på de andres indsats. Som samfund har vi derfor behov for at finde ud af, hvem der yder, og hvem der snyder, men vi er ikke i stand til at se ind i de andres bevidsthed, og derfor kan vi aldrig være sikre på de andres intention.

Her kommer nogle særlige kontra-intuitive agenter os til hjælp, for de har evnen til at vide, om alle gør deres pligt, og de har evnen til at formidle denne viden, fx ved lodkast, der afslører forbryderne, eller også påtager de sig selv at straffe dem, der forbryder sig. Det er først og fremmest denne funktion, der adskiller guder, ånder og forfædre fra eventyrfigurer og tegneseriehelte. De har en central social funktion, idet de muliggør en social sanktion mod dem, der unddrager sig samfundets pligter. I den forstand er der måske en social evolutionsgevinst ved religionen. Kognitionsforskerne Bulbulia og Sosis har således påvist, at selv om det er kostbart for en social gruppe at opretholde sociale institutioner, der realistisk set er til ingen verdens nytte, så er religiøse grupper i stand til at bestå næsten dobbelt så længe som sekulære grupper³. Her har vi altså en væsentlig funktion ved de religiøse kontra-intuitive agenter. De afslører og straffer samfundets snyltere.

Det fjerde og sidste element i teorien angår spredningen af forestillingen om kontra-intuitive agenter. Her inddrages både Dan Sperbers tanker om en epidemisk spredning af forestillinger⁴ og Dawkins tale om *memer*, der er en slags kulturel pendant til gener⁵. På samme måde som generne i den evolutionære overlevelseskamp konkurrerer med andre gener, og nogle viser sig mere *fitte* end andre, således konkurrerer de ting, man husker (og det er, hvad *memerne* er: det, der huskes), med hinanden, og nogle viser sig stærkere end andre. De bliver husket, mens andre bliver glemt. Og i denne konkurrence står de kontra-intuitive agenter stærkt, for de er så påfaldende og usædvanlige, at de huskes. De fænomener, der uden videre glider ind i de kognitive domæners forventninger, er ikke lige så nemme at huske, som dem, der strider mod forventningerne. Det gælder dog kun til en vis grænse. I grunden skal også de kontra-intuitive agenter leve op til de intuitive forventninger. Det, der strider helt imod forventningerne, er bare nonsens og ikke værd at huske. Men det, der både er genkendeligt og afvigende, det huskes. En engel er et menneske, der kan flyve - måske med vinger. Den kan huskes, fordi den grundlæggende set er genkendelig, men på et særligt punkt afviger. En usynlig ånd, der lever fjernt fra mennesker i en transcendent verden uden at gribe ind i den menneskelige verden, er derimod så kontra-intuitiv, at den ikke huskes – med mindre den opretholdes af et teologisk lærdomssystem (men det er under alle omstændigheder en sekundær afledning af de egentlige religiøse forestillinger).

De kontra-intuitive agenter, der både er genkendelige og afvigende, bliver somme tider kaldt minimalt kontra-intuitive eller moderat kontra-intuitive. Og det er i denne moderate eller minimale kontra-intuitivitet, deres *epidemiske* kvalitet ligger. De er i stand til at sprede sig til mange mennesker, fordi de tiltrækker sig opmærksomhed, bliver husket og bliver fortalt videre. På samme måde som et virus breder de sig i en stor population og bliver til fælles forestillinger i denne population. De fælles forestillinger er det, vi ikke-kognitivistiske kalder for en kultur. Men for Dan Sperber og Boyer er der alene tale om en statistisk spredning. Forestillingen spreder sig til en række enkeltindivider, fordi individerne har de samme kognitive dispositioner – men de kognitive dispositioner er medfødte, de er ikke kulturbestemte. Kultur er et irrelevant begreb for

³ R. Sosis, "Religion and Intragroup Cooperation: Preliminary Results of a Comparative Analysis of Utopian Communities", *Cross-Cultural Research* 34, 2002, s. 77-88; J. Bulbulia, "The Cognitive and Evolutionary Psychology of Religion", *Biology and Philosophy* 19, 2004, s. 655-686.

⁴ Dan Sperber: *Explaining Culture. A Naturalistic Approach*, Blackwell 1998.

⁵ Dawkins foreslog termen *mem* som en kulturel pendant til *gen* i bogen *The Selfish Gene*, Oxford University Press 1989. Ideen blev udfoldet af Susan Blackmore i *The Meme Machine*, Oxford University Press 1999.

den kognitive videnskab, for kultur forklarer ikke noget; den er ikke en årsag, men en virkning⁶. Hvis man derimod tror, at mennesket er som en blød klump ler, der formes af den kultur, det fødes ind i, er det naturligvis en hårrejsende afvisning af kulturens betydning. Spørgsmålet rejser sig derfor, om det overhovedet giver mening at operere med kontra-intuitive agenter, hvis man ikke er med på den biologistiske afvisning af kulturens betydning. Men lad os nu alligevel se, hvad det kan blive til i forhold til Det Nye Testamente.

Jeg resumerer: Kontra-intuitive agenter opstår, når de intuitive kognitive domæner overskrider og blandes. Det sker, fordi alle hændelser tilskrives en agent, synlig eller usynlig. De religiøse kontra-intuitive agenter opretholder desuden samfundsordenen ved at gennemskue, afsløre og straffe evt. asocial adfærd. Og de huskes og spredes, hvis der er den rette blanding af intuitive og kontra-intuitive elementer knyttet til agenten, dvs. både genkendelighed og bemærkelsesværdighed, altså når de er moderat kontra-intuitive.

Kontra-intuitive agenter i Det Nye Testamente

Ser vi på Det Nye Testamente, fremtræder Jesus nærmest som et skoleeksempel på en kontra-intuitiv agent. Han er et genkendeligt menneske, der er født af en kvinde, går omkring, spiser, taler, sover, undres, bliver vred og ked af det. Men han er også noget andet og mere. Han har tillige en utvetydig kontra-intuitiv side: Det var en jomfru, der fødte ham, som var blevet gravid uden menneskelig befrugtning. Han går ikke alene på jorden, han kan også gå på vandet. Han dør, meget menneskeligt og smertefuldt; men han vender levende tilbage fra de døde, og i den tilstand kan han gå gennem lukkede døre. Han er imidlertid ikke mere kontra-intuitiv, end at han stadig har de fysiske mærker efter korsfæstelsens nagler, og han spiser som ethvert menneske. Før han døde, kunne han helbrede sygdomme og uddrive dæmoner; han kunne gøre vand til vin og brække så mange stykker af fem brød, at de kunne mætte 5000 mand. Han kunne få et figentræ til at gå ud, og døde til at stå op. Hans krop kan give sig til at lyse, og til sidst kan hans krop flyve op til himlen. Der er nok af brud på forventningerne til, hvad et menneske kan og ikke kan.

Ikke nok med det. Jesus kan også læse andre menneskers tanker og se, hvad de foretager sig, selv om de er uden for hans naturlige synsfelt. Han er clairvoyant. Og ved tidernes ende – og gad vidst, om forestillingen om en tidernes ende ikke i sig selv er en kontra-intuitiv forestilling – kommer han flyvende tilbage og dømmer alle mennesker efter det, de har gjort i det skjulte, ja endog det, der er skjult for dem selv⁷. Den kontra-intuitive Jesus opretholder den moralske balance, ikke bare i gruppen af troende, men i hele verden.

Mellem Jesu himmelfart og genkomst er der en anden kontra-intuitiv agent på spil blandt de troende. Men den er mere kontra- end Jesus var, for den er usynlig. Den kendes kun på sine virkninger. Det er Helligånden, der får de troende til at tale i tunger, helbrede, profetere, rejse til himlen – om det er i kroppen eller ej, er vedkommende ikke klar over (2 Kor 12,2-4). Den får de troende til at forstå det uforståelige og sige det uforventelige, hvad enten det er i forkyndelsen eller i forsvarstalen. Den styrer og regerer og viser de kristne missionærer vej.

Men dens status er mere problematisk end Jesus'. Det er nok derfor, den er usynlig. Jesus hører vi om i evangelierne, og så længe Helligånden optræder i Apostlenes Gerninger, har den samme status som Jesus. De er begge narrative figurer, der tilhører den imaginære verden. Det er her, de kontra-intuitive agenter normalt hører til. Men Helligånden er også forudsat i Paulus' breve. Og her kan dens virkninger ikke henvises til en imaginær verden. Man må gå ud fra, at de kristne virkelig har talt i tunger i Korinth, ja Paulus skriver jo, at han selv gør det, bare ikke offentligt (1 Kor 14,18-19). Og vi må gå ud fra, at de kristne faktisk har udført helbredelser – spontane helbredelser, som vi ville kalde dem i dag for at undgå snakken om mirakler. Men så er det

⁶ Denne hårdkogte anti-kulturalisme er karakteristisk for 'den første generation' af kognitivist. If. Armin Geertz er de senere kognitivist mere åbne over for, at kultur også har kognitiv betydning. Se s. 7-13 i dette årsskift.

⁷ Jeg tænker selvfølgelig på Verdensdommen, hvor de, der dømmes til frelse, protesterer, fordi de ikke ved af at have hjulpet Jesus (Matt 25,34-40).

jo ikke længere kontra-intuitive *forestillinger*, så er det erfaringer, og kan erfaringer overhovedet være kontra-intuitive? Kan der også være erfaringer, der er 'gået amok'? Måske, når det kontra-intuitive tilskrives Helligånden – som heldigvis er usynlig.

Agenter, der virkelig går amok, møder vi i Johannes' Åbenbaring. Det hele begynder med, at Johannes ser "en, der lignede en menneskesøn, iført en fodlang dragt og med et guldbælte om brystet" – så vidt så godt, han er genkendelig som et menneske. Men så bliver det vildt: "Hans hoved og hår var hvidt som den hvideste uld, som sne, og hans øjne var som luende ild, og hans fødder var ligesom ... malm, der gløder i ovnen, og hans røst var som lyden af vældige vande." Og i hånden holder han syv stjerner, og ud af munden kommer et skarpt, tveægget sværd, og han stråler som solen i sin fulde styrke (Åb 1,12-16). Man kan godt forstå, at Johannes bliver forskrækket. Men det er altså Jesus – *Revelation style*. Og her kan vi ret tydeligt se den kontra-intuitive mekanisme, idet elementer fra ét naturligt domæne overskrider deres grænser og blander sig med elementer fra andre domæner. Vi har uld og sne og ild og malm og vand, der hører til de naturlige objekter, men som her er overtaget af en menneskelig agent, der desuden kobles med himmellegemer som stjernerne og solen og med artefakter som et sværd i munden.

Den apokalyptiske Jesus er virkelig kontra-intuitiv. Men det er svært at hævde, at han stadig er en *moderat* kontra-intuitiv agent, og det er vel bl.a. det, der skiller sig ud i den apokalyptiske litteratur i forhold til de andre skrifter i Det Nye Testamente og i den tidlige kristne litteratur. På den ene side er mekanismen i den kontra-intuitive grænseoverskridelse ekstra tydelig ved de apokalyptiske agenter, på den anden side er de så ekstreme, at mange mennesker siger fra: De er for utrolige og eventyrlige, til at man kan tro på dem. Det er måske derfor, apokalyptikken altid har været en kontroversiel genre, for det er jo ikke kun i dag, nogle læsere synes, at Åbenbaringen er noget sludder; det var der allerede læsere, der gjorde i antikken. Johannes' Åbenbaring var som bekendt et af de skrifter, der måtte vente længst på at blive kanonisk anerkendt, for slet ikke at tale om alle de andre apokalypser, der var kandidater til kanon, men ikke kom med.

Omvendt er det vel også den mere ekstreme kontra-intuitivitet i apokalyptikken, der tiltrækker sig opmærksomheden hos dem, der føler sig særlig tiltalt af Åbenbaringen og de andre apokalypser. Selvfølgelig er man som læser klar over, at her fjerner vi os temmelig langt fra genkendeligheden og dermed den umiddelbare troværdighed, således at vi ikke længere befinder os i en normal verden, men i en surreel, over-virkelig visionær drømmeverden. Men hvad enten læseren betragter de apokalyptiske agenter som faktiske væsner fra en anden verden eller som billedlige figurer, så er oplevelsen, at de åbner vores blik for en anderledes verden, en himmelsk verden eller en utopisk verden, der undsiger den naturlige verdens begrænsninger. Der er et slags oprør mod den kognitive intuition i apokalyptikken, der overgår de moderate kontra-intuitive agents grænseoverskridelser. Måske er det derfor, Åbenbaringen i særlig grad har appelleret til kunstnerne. Det kan nemlig ikke forklares ved anskueligheden i dens billeder, som man somme tider har påberåbt sig. Apokalypsens billeder er alt andet end anskuelige, og det skyldes netop deres kombination af elementer fra forskellige domæner. Det er netop den kontra-intuitive uanskuelighed, der gør dem fascinerende, vil jeg hævde.

Man kan selvfølgelig finde mange flere eksempler fra Johannes' Åbenbaring på ekstreme kontra-intuitive agenter, men mekanismen vil være den samme, så jeg stopper her og konkluderer, at der ikke er tvivl om, at der optræder kontra-intuitive agenter i Det Nye Testamente – ja, at det er de kontra-intuitive agenter, der bestemmer de nytestamentlige skrifers særpræg.

Og hvad kan vi så bruge det til?

Jeg er bange for, at vi ikke kan bruge det til ret meget mere end konstateringen i sig selv. Vi kan slå fast, at Det Nye Testamente er religiøs litteratur, og at kristendommen er en religion. Men det var vi nok godt klar over i forvejen. Vi kan måske også gå et skridt videre og påpege, at forekomsten af kontra-intuitive agenter i Det Nye Testamente ikke er et særkende for kristendommen, sådan som man engang troede, men at det tværtimod stiller kristendommen på linje med andre religioner. Kristendommen er en religion underlagt samme kognitive mekanismer som de andre religioner. Men det er vel heller ikke længere en epokegørende nyhed.

Hvad så med at bruge identifikationen af de kontra-intuitive agenter analytisk med henblik på bedre at forstå de narrative forløb i evangelierne? Nej, det er svært at se, hvad de kan bidrage med i den sammenhæng. Eller måske kan man bruge dem analytisk med henblik på bedre at forstå de teologiske dilemmaer og svar, vi finder i Det Nye Testamente? Næ, det synes jeg heller ikke man kan sige – med mindre man vil mene, at selve forekomsten af agenter med kontra-intuitive træk *er* et teologisk dilemma, der kræver svar. Men det er en moderne problemstilling, der næsten ikke forekommer i Det Nye Testamente selv. Analytisk ender konstateringen af kontra-intuitive agenter i Det Nye Testamente således i en blindgyde, forekommer det mig. Men jeg er meget villig til at høre forslag til, hvad man kan bruge de kontra-intuitive agenter til, når man forlader religionsdefinitionen og går ned i forståelsesarbejdet med teksterne⁸.

På ét punkt kan man måske hente hjælp i teorien om de kontra-intuitive agenter, nemlig når man vil forstå selektionen af forestillinger fra Det Nye Testamente, som levede videre og spillede en rolle hos kirkefædre og videre frem i kristendommens historie. For her kan man godt som moderne menneske undre sig over, ja måske ærgre sig over, at det var alt det 'urimelige', man lagde vægt på, i stedet for alt det, vi i dag synes er vigtigt og sympatisk. Det var Jesus som Guds søn, jomfrufødslen, naturunderne, opstandelsen og himmelfarten, der tiltrak sig kirkefædrenes opmærksomhed, og som de gjorde til prøve på rettroenhed, - hvor vi snarere ville have foretrukket hans menneskelighed, hans næstekærlighed og tilgivelse, hans solidaritet med de svage, og hvis det endelig skulle være, hans helbredelser af de syge. Vi ser samme tendens i den apostolske trosbekendelse, der jo er en anonym formel, som vi må tro er opstået i gudstjenesten, og som derfor er tættere på den faktiske tro end de mere spidsfindige bekendelser, der blev forhandlet på plads på koncilerne. I den apostolske trosbekendelse springer man lige fra jomfrufødsel til pinsel og død, mens himmelfart, himmelsk herredømme og genkomst til dom får hele emfasen. Det er en velkendt moderne kritik – eller i det mindste et savn, at Jesu liv, alt det, der ligger mellem fødsel og død, hele den virksomhed, der i evangelierne sætter både død og opstandelse i perspektiv, alt det springer bekendelse over i tavshed.

Her kan man med fordel bringe teorien om de kontra-intuitive agenter på banen. For den forklarer jo, hvorfor det netop er de 'urimelige', kontra-intuitive træk, der fremhæves, mens de mere menneskelige, 'intuitive' træk forbigås. Det skyldes netop, at de 'urimelige' træk er mere bemærkelsesværdige og dermed bedre huskes. At Jesus var et menneske, der spiste og sov, talte og følte, er ikke særlig mærkeligt, så det lægger man ikke ligeså meget mærke til som til mærkværdighederne, der bryder med det menneskelige og kombinerer hen over de intuitive domæners grænser. Mærkværdighederne derimod påkalder sig interessen, de huskes og spredes, og de bliver til den grænse, der definerer rettroenhed fra vranglære. I *memernes* konkurrence vinder de over de trivielle menneskelige sider af Jesus og breder sig epidemisk hos de troende, således at de til sidste udgør en kultur, dvs. får den statistisk største udbredelse.

Men hvorfor synes vi så i dag at være mere immune over for disse kontra-intuitive *memer*? Måske fordi grænsen mellem intuitivt og kontra-intuitivt har flyttet sig. Hvad der i antikken og middelalderen var moderat kontra-intuitivt, opleves i dag som mere ekstremt kontra-intuitivt. Måske er det derfor, at de gamle kontra-intuitive *memer* i dag er ved at tabe hukommelseskampen til de mere trivielle. Brugt på den måde kan teorien om de kontra-intuitive agenter anvendes i analysen af Det Nye Testaments receptionshistorie.

⁸ Ved diskussionen efter foredraget foreslog Troels Engberg-Pedersen at undersøge, hvilke kontra-intuitive træk der forekommer i hvilke sammenhænge. En sådan undersøgelse forudsætter en kategorisering af de kontra-intuitive træk, som mig bekendt endnu ikke er foretaget. Men forslaget fortjener at blive afprøvet på et konkret materiale.